

BO‘LAJAK HARBIY PEDAGOGLARNING KASBIY IJTIMOIYLASHUVINI TA’MINLASH MEXANIZMI

Karimov Bobur Bagadirovich

O‘R QK Akademiyasi ilmiy tadqiqotchisi

ANNOTATSIYA

Maqola harbiy pedagoglarning kasbiy bilim va shaxsiy sifatlariga qo‘yilayotgan zamonaviy talablar bo‘lajak harbiy pedagoglarni tayyorlashga oid ta‘lim mazmunini takomillashtirish, o‘qitishning innovatsion shakl, metod va vostalarini amaliyotga keng joriy etish zaruratini shakllantirish masalalarini yoritishga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: kasbiy kompetentlik, ijtimoiylashuv, mexanizm, pedagog ijtimoiylashuvi, pedagogika, psixologik.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена освещению современных требований к профессиональным знаниям и личностным качествам военных педагогов, совершенствованию содержания образования, касающегося подготовки будущих военных педагогов, формированию необходимости широкого внедрения в практику инновационных форм и методов обучения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, социализация, механизм, социализация педагога, педагогика.

ABSTRACT

The article is devoted to highlighting modern requirements for professional knowledge and personal qualities of military lectures, improving the content of education related to the training of future military lectures, forming the need for widespread implementation of innovative forms and methods of teaching.

Keywords: professional competence, socialization, mechanism, teacher’s socialization, pedagogical.

“Ilmni qadrlang, ilmga intiling! Bir soniya vaqtingiz xam bekor o‘tmasin!
Yoshlik-umrning eng bebaho davri. Ilm o‘tda yonmaydigan, suvda cho‘kmaydigan,
hech kim sizdan tortib ololmaydigan boylik ekanini aslo unutmang!

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti – Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni
Sh.M. Mirziyoev

Jahonda harbiy ta'lim sohasiga zamonaviy bilim, ilg'or xorijiy tajribalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish asosida bo'lajak harbiy pedagoglarning kasbiy ijtimoiylashuvi rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xalqaro miqyosda harbiylarning kasbiy ijtimoiylashuvi darajasini rivojlantirish va baholash strategik ahamiyat kasb etib, harbiy ta'lim tizimini modernizatsiyalash ijtimoiy muhit talablariga integratsiyalash, kompetensiyalarga asoslangan davlat ta'lim standartlarini joriy etish, oliy harbiy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi ilg'or innovatsion mexanizmlarni ishlab chiqishni taqozo etmoqda.

Ijtimoiylashuv zamonaviy pedagogika tushunchalari tizimida shaxsni voqelikning eng muhim jihatlari, rivojlanish asoslari bilan tanishtirish bo'yicha keng ko'lamli muammolarni hal qilish bilan bog'liq bo'lgan umuminsoniy va milliy madaniy qadriyatlar sohasida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim tizimi shaxsni ijtimoiylashtirishning eng muhim ijtimoiy institutidir. Maqsadli ta'lim va tarbiya jarayonida ma'lum xulq-atvor qoliplari, sifatlari va shaxs xususiyatlari shakllanadi. A.A.Rean ta'kidlaganidek, ta'lim mohiyatan boshqariladigan va maqsadli ijtimoiylashuv jarayonidir. Shu bilan birga, ijtimoiylashuv mexanizmining o'zi ijtimoiy ta'sir obyekti pozitsiyasidan faol subyekt pozitsiya-siga bosqichma-bosqich o'tish bilan bog'liq. Shaxsning ijtimoiy munosabatlar tizimiga qo'shilishi ijtimoiy faollikni va natijada psixikaning o'zgarishini rag'batlantiradi.

B.G.Ananievning tadqiqotlariga ko'ra ijtimoiylashuv ikki tomonlama jarayon sifatida: shaxsning shaxs sifatida va faoliyat subyekti sifatida shakllanishini anglatadi. Bunday ijtimoiylashuvning yakuniy maqsadi individuallikni shakllantirishdir.

Zamonaviy psixologiya ijtimoiylashish shaxsning tug'ma xususiyati sifatida ko'rib faol-moslashuvchan komponentni aniqlash bilan cheklanib qolmasdan, "ijtimoiy rivojlanayotgan" deb ta'riflanishi bilan xususiyatlanadi.

Ijtimoiylashuv jarayonining o'zi aniq maqsadni ifodalasa-da, ushbu jarayon insonning butun ontogenezi bilan bog'liqligi sababli yakuniy natijani oldindan bilish mumkin emas. Shaxsning ijtimoiylashuvi har bir avlodni ijtimoiy-madaniy vaziyatni hisobga olgan holda hayotga tayyorlash orqali amalga oshiriladigan maqsadli tarbiya jarayonida yuz beradi. Ma'lumki, fanda evolyutsion-biologik va psixologik nazariyalar qoidalariga asoslanib, ta'lim jarayonining kelib chiqishining ikkita kontsepsiyasini ajratib ko'rsatish mumkin.

Evolyutsion-biologik nazariya vakillari (S.Letourneau, J Simpson, A.Espinas) zamonaviy odamlarning ta'limiy faoliyatini ibtidoiy odamlarning faoliyati bilan taqqoslaydilar. Ushbu nuqtai nazarga qarama-qarshi bo'lgan psixologik nazariya (P. Monro) tarbiyaning ijtimoiy hodisa ekanligini bolalarning kattalar xatti-harakatlarini takrorlashidan iborat taqlid instinkti bilan bog'laydilar. Ta'lim jarayonining ijtimoiy

ma'nosini talqin qilishda ma'lum farqlarga qaramay, har ikkala ijtimoiy-pedagogik nazariya vakillari ibtidoiy ta'limni yosh avlodning mavjud narsalar tartibiga bosqichma-bosqich moslashishi deb hisoblashlari xarakterlidir.

Ijtimoiylashuv mexanizmi ota-onalar, o'qituvchilar va jamoatchilik vakillarining shaxs psixikasiga ta'siri darajasiga ham bilan bog'liq. Biroq, shaxs rivojlanish jarayonida ijtimoiy munosabatlarning subyektiga aylanadi, ijtimoiy obyekt sifatida boshqa shaxsga ham, o'ziga ham ta'sir ko'rsatadi va ushbu ta'sirlar ijtimoiylashuv hisoblanmasligiga qaramay, ular shaxsiyat rivojlanishining asosini tashkil qilishi mumkin. Aynan shu munosabat bilan "ijtimoiylashuv", "psixikaning rivojlanishi" va "shaxsning rivojlanishi" tushunchalari bir-biriga yaqindir.

Ijtimoiylashtirish, o'z navbatida, fan asoslari haqidagi bilimlarni uzatish bilan cheklanib qolmaydi, balki ma'lum ma'noda quyidagi tarkibiy qismlarning o'zaro ta'sir jarayoni sifatida izohlandi: ta'lim oluvchining intellektual sohasini rivojlantirish; hissiy va axloqiy sohani rivojlantirish; o'ziga ishonch va boshqalarga nisbatan bag'rikenglikni rivojlantirish; jamiyatga ijobiy munosabatni rivojlantirish; faoliyatda va qarorlar qabul qilishda mustaqillikni rivojlantirish; motivatsiyani rivojlantirish; o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini takomillashtirish va boshqalar.

Yuqorida keltirilgan nazariy tahlillardan xulosa qilishimiz mumkinki, ijtimoiylashuv insonni ta'lim va tarbiya obyektidan ijtimoiy rivojlanish subyektiga, keyinchalik o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini rivojlantirishning faol subyektiga o'tkazishning eng muhim funksiyasini bajaradi.

Tadqiqot ishimiz doirasida ijtimoiylashuvning mexanizmlarini tahlil etishni lozim deb hisoblaymiz. P.C.Nemov ijtimoiylashuvning quyidagi ijtimoiy-psixologik mexanizmlariga e'tibor qaratadi:

1) identifikatsiya - bu boshqalarga xos bo'lgan xulq-atvor shakllarini o'zlashtirishga imkon beradigan ijtimoiy guruhlar, aniq shaxslar bilan identifikatsiya qilish;

2) taqlid qilish - bu shaxs tomonidan ongli yoki ongsiz ravishda xulq-atvor modelini, boshqa odamlar tajribasini takrorlash;

3) tavsiya (ko'rsatma) - shaxs atrofidagi odamlarning ichki tajribasi, fikrlari, his-tuyg'ulari va ruhiy holatining shaxs tomonidan ongsiz ravishda takrorlash jarayoni;

4) ijtimoiy fasilitatsiya - ba'zi odamlar avlodining boshqalarning faoliyatiga rag'batlantiruvchi ta'siri, buning natijasida ikkinchisining faoliyati yanada erkin va jadalroq davom etadi;

5) konformlik - xulq-atvorda amalga oshiriladigan, boshqalar bilan tashqi kelishuv natijasida shaxsning o'zgarishi.

Bizning fikrimizcha, sotsializatsiya yo'nalishlari inson hayotining xulq-atvor, hissiy-sezgi, kognitiv, shaxslararo munosabatlar kabi asosiy sohalariga mos keladi.

Shunday qilib, kundalik psixologiya nuqtai nazaridan, sotsializatsiya inson yashaydigan va rivojlanadigan (birinchi navbatda, ta'lim va ta'lim natijasida) sharoitlar yig'indisining ta'sirining kengayishi sifatida tushuniladi, shuningdek, uning shaxs-ga aylanish jarayoni sifatida, jumladan, o'z-o'zini anglash va faol hayotiy pozi-tsiyani ham anglatadi.

Umumiy pedagogik tamoyillar nuqtai nazaridan, shaxsning ijtimoiylashuvi jarayonini tashkil qilishda zarur bo'lgan turli xil tahlil turlarini ko'rib chiqish tavsiya etiladi:

- psixologik va pedagogik - ijtimoiylashuv subyektining tabaqalashtirilgan va to'liq psixologik holati va portretini, uning obyektiv va subyektiv tarkibiy qismlarini hisobga olgan holda tavsiflashlanadi.

- ijtimoiy-psixologik - shaxs rivojlanishining ijtimoiy holatining eng muhim omillarini (ijtimoiy g'oyalar tizimi, ijtimoiy guruhlariga mansubligi va boshqalar) baholashni o'z ichiga olgan tahlil;

- ko'p o'lchovli diagnostikaga asoslangan yo'naltirish - bu shaxsning zaif refleksivligi va konstruktiv "men-kontsepsiya"ni shakllantirishga ta'sir qiluvchi omillarni faollashtirishga yordam beradi (o'z-o'zini idrok etishga qiziqish, o'zini o'zi anglash va boshqalar).

Ijtimoiylashuvning psixologik asoslarini tahlil qilish ijtimoiylashuvning mazmuni, bosqichlari va mexanizmlarini aniqlashni talab qiladi va bu jarayon tarixiy xususiyatga ega ekanligini, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishi bilan belgilanadigan va ijtimoiy munosabatlar majmuini o'z ichiga olganligini hisobga olishni o'z ichiga oladi. Psixologik asoslar nuqtai nazaridan ijtimoiylashuv ikki tomonlama jarayon bo'lib, u bir tomondan, ijtimoiy tajriba, qadriyatlar, me'yorlar va munosabatlarni o'zlashtirish orqali shaxsning jamiyatga moslashishini o'z ichiga olsa, boshqa tomondan, bu o'z-o'zini rivojlantirish va o'zini o'zi anglash jarayoni bo'lib, uning davomida nafaqat ijtimoiy aloqalar tizimini va shaxs tomonidan orttirilgan tajribani aktuallashtirish hamda yangilarini yaratish ham sodir bo'ladi.

Ijtimoiylashtirishning tashkiliy va uslubiy asoslari ijtimoiy-demografik hamjamiyat sifatida inson hayotining uchta asosiy sohasining (faoliyat, muloqot, o'z-o'zini anglash) o'zaro bog'liqligini qamrab oluvchi vazifalarni tahlil qilish bilan bog'liq:

- tabiiy-madaniy - harbiy ta'lim jamiyatiga xos kognitiv, axloqiy va qadriyat-semantik tushunchalarni rivojlantirish;

- ijtimoiy-madaniy - harbiy va o'quv amaliyotidan, odatlar, urf-odatlar, psixologik stereotiplardan shuningdek, kursantning shakllanayotgan shaxsi tomonidan idrok etilgan munosabatlar tizimini qabul qilish;

ijtimoiy-psixologik - kursant - bo'lajak ofitserning o'zini o'zi anglashini shakllantirish, uning hozirgi hayotda va kelajakda o'zini o'zi belgilashini anglatadi.

Pedagogik-psixologik adabiyotlar tahliliga ko'ra, harbiy-professional shaxsni ijtimoiylashtirishning o'ziga xos xususiyatlarini va harbiy ta'lim jamiyatida ushbu jarayonning samaradorligini belgilaydigan psixologik-pedagogik sharoitlar va vositalarni tahlil qilish nazariy-uslubiy va tashkiliy-uslubiy jihatlariga e'tibor qaratishni talab etadi.

Ijtimoiylashuv jarayonining o'zi aniq maqsadni ifodalasada, ushbu jarayon insonning butun ontogenezi bilan bog'liqligi sababli yakuniy natijani oldindan bilish mumkin emas. Shaxsning ijtimoiylashuvi har bir avlodni ijtimoiy-madaniy vaziyatni hisobga olgan holda hayotga tayyorlash orqali amalga oshiriladigan maqsadli tarbiya jarayonida yuz beradi.

Ijtimoiylashuv mexanizmi ota-onalar, o'qituvchilar va jamoatchilik vakillarining shaxs psixikasiga ta'siri darajasiga ham bilan bog'liq. Biroq, shaxs rivojlanish jarayonida ijtimoiy munosabatlarning subyektiga aylanadi, ijtimoiy obyekt sifatida boshqa shaxsga ham, o'ziga ham ta'sir ko'rsatadi va ushbu ta'sirlar ijtimoiylashuv hisoblanmasligiga qaramay, ular shaxsiyat rivojlanishining asosini tashkil qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Mirziyoev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi yig'ilishdagi nutqi.//Vatanparvar, 2024. 15 yanvar.
2. Болтыков О.В. Педагогическое обеспечение социального становления курсантов военного вуза, социального взросления курсантов: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О.В. Болтыков. – Кострома, 2010.
3. Дигин С.Н. Профессиональная социализация курсантов в военном вузе в современных условиях: социологический анализ: Автореф. дис. ... канд. соц. наук. Екатеринбург, 2009.
4. Реан А.А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая психология. СПб.: Питер, 1999.
5. www.pedagog.uz
6. www.tdpu.uz
7. www.Ziyonet.uz